

РУНВіри відсутня, власних молитовних приміщень вони не мають. Серед керівництва громадами та їх членами немає єдності [7, с. 12].

Таким чином, релігійна палітра Полтавщини на початку ХХІ століття є строкатою і насиченою. Наявні в області конфесії характеризуються стабільним розвитком упродовж трьох останніх десятиліть. Загальна динаміка релігійних процесів відповідає сучасному конфесійному розвитку України.

Джерела та література

1. Вільховий Ю. Релігійна ситуація на Полтавщині наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.: тенденції, проблеми, перспективи. П'ята Полтавська наукова конференція з історичного краєзнавства: матеріали доповідей і повідомлень (3-4 грудня 2003 року). Полтава, 2003. С. 156–164.
2. Вільховий Ю., Сітарчук Р. Релігійний атлас України. Сьогодення Полтавщини релігійної. Релігійна панорама. 2011. №2 (124). С. 64–74.
3. Інформаційний звіт з питань релігій та державно-конфесійних відносин за 2000 рік. Відділ у справах релігій і національностей Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації. 2000.
4. Інформаційний звіт з питань релігій та державно-конфесійних відносин за 2006 рік. Відділ у справах релігій і національностей Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації. 2006. 37 с.
5. Інформаційний звіт з питань релігій та державно-конфесійних відносин за 2010 рік. Відділ у справах релігій і національностей Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації. 2010. 32 с.
6. Інформаційний звіт з питань релігій та державно-конфесійних відносин за 2014 рік. Відділ у справах релігій і національностей Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації. 2014. 28 с.
7. Інформаційний звіт з питань релігій та державно-конфесійних відносин за 2019 рік. Відділ у справах релігій і національностей Департаменту культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації. 2019. 25 с.

УДК 726. Культіві споруди та будівлі

Лілія Гавриленко

(м. Полтава)

НЕОВІЗАНТІЙСЬКИЙ СТИЛЬ В КУЛЬТОВІЙ АРХІТЕКТУРІ УКРАЇНИ

Розглянуто умови виникнення та особливості розвитку неовізантійського стилю в культовій архітектурі України. Вказано на роль церковних і монастирських комплексів у формуванні структури та образних характеристик населених пунктів.

Ключові слова: *еклектизм, історизм, неовізантійський стиль, Володимирський собор, неоруський напрям, Візантійське Відродження.*

Неовізантійський стиль орієнтувався на архітектуру середньовічної Візантійської імперії VI–VIII століть н. е. В основному стиль проявився в храмовій архітектурі та відрізнявся хрестово-купольним компонуванням, наявністю сферичних і напівсферичних куполів, барабанів із сполученими арокними вікнами, декору з кам'яним різьбленням і мозаїкою, багатим внутрішнім оздобленням [3, с. 47]. Головним зразком цього стилю є храм Святої Софії, побудований в Константинополі в VI столітті. Надалі стиль розвивався в основному на території Греції, Болгарії, Сербії і послужив основою давньоруської храмової архітектури домонгольського періоду.

Неовізантійський стиль є одним з архітектурних напрямків періоду еkleктики, популярність якої припадає на початок XX століття. Неовізантійський стиль проявлявся в архітектурі Російської імперії, орієнтуючись на споруди середньовічної Візантії VI–VIII століть [7, с. 119].

Іноді цей напрям називають «російсько-візантійським» тому, що архітектурні ансамблі логічно мають подібні риси з будівлями, які паралельно розвиваються в неоруському напрямку.

Даний стильовий напрям в основному виявлявся в храмовій архітектурі та відрізнявся наявністю напівсферичних і сферичних куполів, хрестово-купольної компонуванням, декором з мозаїкою і кам'яним різьбленням, багатим внутрішнім оздобленням і арокними вікнами.

Куполи храмів, як правило, мали приосадкувату форму і розташовувалися на низьких широких барабанах, що оперезані віконною аркадою. Більше всіх інших – центральний купол. Барабани малих куполів часто виступали з будівлі храму лише наполовину – у вигляді апсид або барабанів [1, с. 97].

Внутрішній об'єм храму або церкви традиційно не поділявся хрестовими склепіннями або пілонами, утворював єдиний церковний зал, що створював відчуття просторості і вмщував кілька тисяч чоловік.

Сферою застосування неовізантійського стилю була переважно культова архітектура і її оздоблення. На Заході «візантійські» форми найчастіше з'єднувалися з базилікальним планом і елементами романського стилю (Романо-візантійський стиль – базиліка Святого Боніфация в Мюнхені, 1835–1850 роки, архітектор Г. Ф. Цібланд; собор Сент-Марі-Мажор в Марселі, 1852–1893 роки, архітектори Л. Водуайе, Ж. А. Есперандьо; Вестмінстерський собор в Лондоні, 1895–1903 роки, архітектор Дж. Бентлі і ін.) [8, с. 45].

Найвищого розвитку неовізантійський стиль досяг в Російській імперії і на Балканах (в Болгарії, Сербії), де мав статус національного і символізував політичне, релігійне і культурне єднання православних народів (ідеї панславізму; наприклад, Олександра Невського храм-пам'ятник в Софії, 1904–1912 роки, архітектори І. С. Богомолів,

А. Н. Померанцев). Ключовим джерелом образності храмів неовізантійського стилю став храм Святої Софії в Константинополі (Стамбулі), форми якого асоціювалися з духом православної державності. Програма неовізантійського стилю також включала ідею того, що візантійське мистецтво до моменту падіння Візантії не вичерпало ресурсів свого розвитку і що в ХІХ столітті можливо використовувати цей потенціал при створенні єдиного стилю східнохристиянського мистецтва [2, с. 167].

Художні принципи неовізантійського стилю в основному сформувалися в період правління Олександра ІІ, при якому цей стиль мав статус офіційного. У неовізантійському стилі зводилися храми-пам'ятники, присвячені Хрещенню Русі. При імператорі Олександрі ІІІ і Миколі ІІ неовізантійський стиль залишився стилем «державного замовлення», хоча і поступився лідерством російському, а пізніше неоруському стилю [6, с. 101].

Значно менше виявився неовізантійський стиль в садибному і парафіяльному храмобудуванні церкви Трійці 1880-ті роки – 1907 рік; церкви Знамення в Кунцеві. Поряд з основним напрямком – «греко-візантійським», сучасники виділяли всередині неовізантійського стилю «вірмено-візантійське», орієнтоване на стародавні пам'ятники Закавказзя і втілене переважно в садибному храмобудуванні Півдня Російської імперії (церква Святого Олександра Невського в Абастумани в Грузії, 1896–1898 роки, архітектор О. І. Симонсон; церква Трійці в маєтку Е. А. Хомякова поблизу Нальчика, 1895–1902 роки, архітектор С. У. Соловійов; церкви Преображення і Святої Ніни в Криму, 1908–1812 роки, архітектор Н. П. Краснов і ін.) [4, с. 75]. Після 1917 року традиція православного храмобудування в неовізантійському стилі підтримувалася архітекторами російської еміграції, зокрема в Харбіні (церква Покрова Пресвятої Богородиці, 1930 рік, архітектор Ю. П. Жданов).

Детальніше розглянемо Собор Володимира, що збудований на території України.

Володимирський собор – пам'ятник неовізантійської архітектури в Києві на бульварі Тараса Шевченка, над прикрасою якого працювали провідні художники Російської імперії.

Будівництво собору розпочалося в 1862 році і тривало близько 40 років. Спочатку його будували за проектом архітекторів Івана Штрома і Павла Спарро, якого пізніше змінив Олександр Беретті. У зведенні храму також брали участь архітектори Рудольф Бернгард, Володимир Ніколаєв і Карл Маєвський. Урочисте освячення собору відбулося 20 серпня 1896, на ньому був присутній імператор Микола Другий з дружиною [9, с. 154].

Сьогодні внутрішній і зовнішній вигляд храму надихає і зачаровує. Собор побудований в неовізантійському стилі. У плані – шестистопний,

триапсидний храм, проте увінчаний сімома куполами. Виконаний за зразком давньоруських храмів епохи князів Володимира Святого і Ярослава Мудрого. Ширина будівлі 30 метрів, висота разом з хрестом – 49 метрів. На фасаді будівлі збереглася чудова мозаїка, виконана художником Олександром Фроловим. Масивні бронзові двері головного порталу прикрашають литі рельєфи із зображенням князя Володимира Святого і княгині Ольги. Внутрішнє оздоблення Володимирського собору не менше вражає. Його стіни майстерно розписані видатними російськими художниками: Михайлом Врубелем, Віктором Васнецовим, Павлом Сведомським, Михайлом Нестеровим, Вільгельмом Котарбінським.

Упродовж двох років, з 1862 по 1864, кипіла робота над будівництвом Володимирського собору. Але, навіть незважаючи на те, що стіни було виведено вже майже до куполів, будівництво довелося призупинити. На арках та стінах храму з'явилися тріщини, причому досить глибокі і небезпечні для будівлі. Щоб виправити ці недоліки були потрібні величезні фінансові вливання, а достатніх коштів на той момент не було. Тому 10 наступних років недобудований храм чекав вирішення своєї долі [5, с. 68]. Тільки у 1875 році за наказом імператора Олександра Миколайовича будівництво собору було відновлено. Доробку проекту доручено Рудольфу Бернгарду, а всі наступні роботи виконував архітектор В. Ніколаєв, під керівництвом якого все-таки вдалося завершити будівництво храму. Епопея з появою в Києві Володимирського собору закінчилася тільки в 1882 році. Далі тривала робота над внутрішнім оздобленням храму.

Мармур – головний матеріал, з якого виконано центральний іконостас Володимирського собору в Києві. Для оздоблення іконостасу та підлоги різнокольоровий мармур спеціально доставляли з Італії, Франції, Бельгії та Іспанії. Мозаїчні роботи виконували майстри з Венеції, а срібне приладдя для обрядів поставляла на той момент дуже відома ювелірна фірма Хлебнікова.

Не секрет, що основна цінність Володимирського собору – це його унікальні розписи, завдяки яким храм отримав статус пам'ятки культури. Стіни храму прикрашено величезними композиціями на біблійні теми, які, взяті воєдино, представляють відвідувачам історію руської церкви. Тут можна побачити фігури святих, мучеників, святителів, князів та святих дружин. На стінах храму зображено також історичні сюжети (хрещення князя Володимира, хрещення киян), а також портрети історичних осіб: Олександра Невського, княгині Ольги тощо [10, с. 123].

Переступивши поріг Свято-Володимирського собору людина потрапляє в особливий світ духовної гармонії, наче піднімається над земними турботами, забуває про буденність життя, веде внутрішній діалог із Богом і святими, діяння яких знайшло відображення у неповторних у своїй красі розписах храму.

Таким чином, Неовізантійський стиль (або стиль Візантійського Відродження) – напрям, для якого була характерна орієнтація на візантійське мистецтво VI–VIII століть. Найчастіше використовувався для зведення релігійних будівель. Зародився у 1840-х роках у Західній Європі. Даний стильовий напрям в основному виявлявся у храмовій архітектурі та відрізнявся наявністю напівсферичних і сферичних куполів, хрестово-купольним компонуванням, декором з мозаїкою і кам'яним різьбленням, багатим внутрішнім оздобленням і арочними вікнами. Багато храмових споруд залишилось і до сьогодні.

Джерела та література

1. Петербургские архитектурные стили Р. П. Костылев, Г.Ф. Пересторонина. Санкт-Петербург : «Паритет», 2007. – 256 с.
2. Еклектизм // Дніпро. – 2014. – №5. – С.25–27.
3. Леонтьев Д. Архитектура Украины: От античности до наших дней. Большая иллюстрированная энциклопедия. – Х. : Веста, 2010. – 224 с.
4. Тимофієнко В. І. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття [Текст] / В. І. Тимофієнко ; Академія мистецтв України, Інститут проблем сучасного мистецтва. – К. : Видавництво Інституту проблем сучасного мистецтва, 2002. – 472 с.
5. Кириченко И. Архитектурные теории XIX века в России – М. : Искусство, 1986. – 344 с.
6. Ясевич В. Архитектура Украины на рубеже XIX–XX веков. – К. : Будивельник, 1988. – 184 с.
7. Кишинова Е. М. «Византийское возрождение» в архитектуре России / Е. М. Кишкинова. – Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2006 (СПб. : Типография «Наука»). – 254 с.
8. Горюнов В. С. Эклектизм и «Революция в архитектуре»: к теории историко-архитектурного процесса XIX первой трети XX века.: Дисс. доктора архит. 18.00.01 / Василий Семенович Горюнов; СПбУ. – СПб., 1994. – 404 с.
9. Иконников А.В. Историзм в архитектуре. М.: Стройиздат, 1991. – 560 с.
10. Асеева Н. Украинское искусство и европейские художественные центры (конец XIX – начало XX в.) – К. : Наукова думка, 1989. – 198 с.

УДК.726. Культурні споруди та будівлі

Дмитро Пешков
(м. Полтава)

РОЗВИТОК КУЛЬТОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ПЕРЕЯСЛАВА (КІНЕЦЬ XI – ПОЧАТОК XII СТОЛІТТЯ)

У статті розглядаються шляхи розвитку культової архітектури Переяслава у період з кінця XI – початку XII століття. Визначено головні особливості та характерні риси будівельної практики (внутрішнього оздоблення храмів, екстер'єру).

Ключові слова: культова архітектура, Київська Русь, Переяслав, зодчество, культура, храм.